

LBRIS

We know
books

Ionel Popa

GLOSE
BLAGIENE

— 5 —

LIMES
2023

Coordonator: ȘTEFAN BORBÉLY

Editor: MIRCEA PETEAN

Coperta: DINU VIRGIL

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POPA, IONEL****Glose blagiene** / Ionel Popa. - Târgu Mureș : Editura Ardealul,
2003.

vol.

ISBN 978-630-6553-27-3

Vol. 5. - Florești : Limes, 2023.

ISBN 978-606-799-697-5

821.135.1

821.135.1.09

929 821.135.1

821.135.1.09

929

© Ionel Popa

© Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel.: 0723/194022

Email: edituralimes2008@yahoo.com

www.edituralimes.ro

CUPRINS

FILOSOFUL vs TEOLOGUL	7
LUCIAN BLAGA – POET RELIGIOS ORTODOX?	63
VÂRSTELE INTERIOARE ALE POETULUI ȘI ALE POEZIEI	127

FILOSOFUL vs TEOLOGUL

sau

LUCIAN BLAGA în lectura lui DUMITRU STĂNILOAIE

*„Nu sunt nici catolic, nici ortodox,
ci pur și simplu filosof”*

Lucian Blaga – scrisoare din 1933
adresată lui I. Brucăr

Deja la sfârșitul deceniului trei al secolului XX, Blaga a devenit o „personalitate exemplară” (Ion Bălu) a culturii românești, poetul și filosoful devenind un „mit” (Ovidiu Drâmba) pentru floarea spiritualității românești afirmată în deceniile trei-patru ale secolului: Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran, Pompiliu Constantinescu, la care putem adăuga pe Vasile Băncilă, Constantin Fântâneru, Octav Suluțiu, Radu Stanca, Eugen Tudoran, G. Ivănescu.¹ Pentru cei amintiți, și pentru alții, a fost o adevărată surpriză reticența lui G. Călinescu, care a ironizat ideile și conceptele filosofiei gânditorului din Lancrăm, drept „beție de cuvinte”.

Personalitatea exemplară și calitatea operei filosofului, precum și elogiile multor contemporani au provocat reacții adverse, aprecieri negative, determinate și de lipsa de cultură, incapacitatea analitică, de invidie. Reacția ostilă a venit din partea unor „filosofi” și nefilosofi, și în primul rând, din partea teologilor², care au gratulat filosofia lui

Blaga cu calificative precum: „înapoiată”, „grosieră”, „fără etică”, „antiortodoxă”, „antiromânească”, „pericol național”, ca într-un final să ceară scoaterea lui Lucian Blaga din neamul românesc și cultura națională. O mai mare aberație nici nu se putea. De asemenea îl considerau un simplu epigon al lui Democrit, Fenerbach, Spencer, Kant, un produs al protestantismului german. Toți acești detractori prelați numai „luptători” pentru ecumenism nu erau. Capelmaistru al campaniei de anatemizare a lui Lucian Blaga și a operei sale filosofice a fost teologul Dumitru Stăniloiaie, profesor de dogmatică și rector al Academiei Teologice din Sibiu.

Și după zeci de ani de la consumarea faptelor teologii nu-l acceptă, cei „bătrâni” nu și-au revizuit afirmațiile din trecut. Un exemplu: în 1991, Gh. Eftimie consideră filosofia lui Blaga „mai mult creație de imaginație, decât construcție logică” (sub, în text). Alt exemplu: La sesiunea Centenarul Lucian Blaga, Ioan I. Ică prezintă comunicarea *Filosofia lui Lucian Blaga din perspectivă religioasă; Reconstituirea unei polemici*. Autorul comunicării, într-un ton ponderat ce se vrea și obiectiv, și neutru, încearcă, vorba populară, să împace și capra, și varza, însă cade în *păcat*: nu menține cumpăna dreaptă, înclinând-o spre poziția teologului Dumitru Stăniloiaie (p. 385-386 în vol. *Eonul Blaga*). Încercând să justifice atitudinea „obiectivă” a teologului, Ioan I. Ică face câteva afirmații cu argumente greu de acceptat sau de verificat. Ne permitem un extras mai amplu din comunicarea prelatului Ioan I. Ică:

„În ciuda multor afirmații, expresie de necredință în cărțile lui, Lucian Blaga a fost un om religios discret. Fără să fie un bigot, a fost adeptul unei «religiozități difuze» de tip goetheean. În nici un caz n-a fost un ateu și a murit ca un creștin, împăcat cu Dumnezeu și cu Biserica. La dorința lui, a fost înmormântat, după datina creștinească,

de Pr. I. Lasida, lângă biserica din Lanchrăm, alături de bunicul lui Pr. Simion Blaga.

Un fapt mai cunoscut de unii e că, în ultimii ani ai vieții lui, ani de suferință și umilință sub opresiunea totalitarismului, Lucian Blaga îl căuta tot mai des pe Pr. I. Lasida, la Lanchrăm, care îi era și nepot, și care ne-a confirmat această împăcare a lui Blaga cu Biserica. De asemenea, în sept. 1957, L. Blaga făcând o vizită distinsului Mitropolit al Ardealului Nicolae Colan – fost coleg de liceu și teologie cu Blaga – la Sibiu, va declara în prezența și a altora, că s-a împăcat cu Biserica și că dacă mai era o urmă de zgură în sufletul lui, acum nu mai este nimic. Cu această ocazie, într-una din zile, făcând împreună o vizită la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, Lucian Blaga a asistat la slujba de vecernie timp de două ore, fără să se clinească din strană, rugându-se și făcându-și cu evlavie semnul Sfintei Cruci. A fost adânc impresionat de frumusețea duhovnicească a acestui sfânt lăcaș, declarând la plecare «cu toate că plec, într-un fel rămân totuși aici». Și-a exprimat dorința de a reveni și la anul și la sta mai mult, dar n-a apucat”⁴.

Câteva amendamente: 1. E puțin probabilă cerința verbală a lui Blaga să fie îngropat lângă biserică ca semn de împăcare; în satul vechi, românesc, cimitirul e în curtea bisericii; 2. Blaga a dorit să fie înmormântat în sat, unde s-a născut veșnicia și unde erau îngropați strămoșii pentru a face schimb de taine cu ei (*Biografie*); 3. O fi stat în timpul slujbei smerit în strană că doar nu era să fluiere în biserică!; 4. Blaga a fost impresionat în mod deosebit nu atât de „frumusețea duhovnicească a sfântului lăcaș”, cât pentru că *în concret* i s-a confirmat teza sa cu privire la sofianicul care coboară; 5. Dacă la plecarea de la mănăstire Blaga a adresat cinului bisericesc al mănăstirii, e semn de civilizație și mai puțin de credință.

După o jumătate de veac, Mitropolitul Nicole Corneanu și-a recunoscut păcatele tinereții în articolul *Domnule Blaga iartă-ne*, în care mărturisește: „aproape că nu exista om al bisericii în acea perioadă de timp care să nu se simtă dator să-l critice”; Lucian Blaga „n-a fost altceva decât un filosof autentic care, creându-și un sistem de gândire propriu, a rămas consecvent sieși în toate, chiar și în aprecierea religiei, creștinismului și ortodoxiei”; „în totul însă nedrept de natură să ne impună unele reconsiderări, dar mai ales exprimarea părerii de rău pentru nedreptatea pe care i-am făcut-o noi, teologii”.⁵

Între anii 1933-1935, între I. Brucăr și Blaga are loc un schimb epistolar, I. Brucăr cerându-i lui Lucian Blaga câteva precizări și lămuriri cu privire la conceptele și ideile din *Eonul dogmatic, Cunoașterea luciferică, Cenzura transcendentă*, necesare pentru studiul său *Filosof și sisteme*. Citind ceea ce a publicat Brucăr în „Gândirea”, Blaga constată că Brucăr n-a ținut seama de explicațiile și observațiile sale. Blaga își manifestă nemulțumirea public prin articolul *Despre câteva excese de erudiție. Un răspuns.*, publicat în „Gândirea”.⁶ Textul lui Blaga este un model de urbanitate, obiectivitate și respect al adversarului.

În corespondența cu I. Brucăr găsim următoarea mărturisire a lui Blaga: „Nu sânt nici catolic, nici ortodox, ci pur și simplu filosof. Din doctrina creștină admit anumite elemente ca simple mituri, ca expresii mitice ale unei realități sufletești.”⁷

*

Metafizica lui Blaga nu începe în 1931 prin publicarea volumului *Eonul dogmatic*. Filosofia și metafizica gânditorului de la Lančrăm își au rădăcinile în primele „încercări filosofice” ale încă tânărului Lucian

Blaga. Dintre acestea amintim doar câteva: *Ceva despre intuiția lui Bergson* (1915); *Intellectualismul în filosofie* (1916); *Mit și cunoștință* (1916); *Două tendințe în teoria cunoștinței* (1916)⁸. Toate aceste „încercări filosofice” culminează cu teza de doctorat *Kultur und Erkennnis*, susținută la Viena în 1920, publicată în românește în 1922 sub titlul *Cultură și conștiință*, și cu volumul *Filosofia stilului* (1924).

După aceste precizări, un popas la *Hronicul și cântecul vârstelor*:

„Toată iarna citisem poveri de cărți, vechi și noi. [...] Printre cărțile moștenite [Gothe, Schiller, Negruzzi, Alecsandri, Eminescu, Creangă] de la Tata se mai aflau și niște broșuri albastre, în limba germană, rătăcite la noi prin nu știu ce potrivire de împrejurări. Autorii broșurilor erau inzii swami Vivekanauda și swami Abhedananta, apostoli ai lui Rama Krișna, cea mai minunată apariție religioasă-spirituală a secolului al XIX-lea. Erau vreo 15 lucrări de popularizare și interpretare a filosofiei Vedanda, ce mi le-a întins mâna secretă a unui universal logos, ce ne-ar ține sub observație, pentru ca în momentul oportun să se facă în organe ale sale. O curiozitate arzătoare mă îmboldea să citesc și să recitesc scrierile celor doi swami. Pe această cale, micul cetățean al unui sat din Transilvania pătrundea într-o lume nouă, ce i se părea atât de paradoxală și sublim sucită în asemănare cu viziunea creștină sub bolțile căreia crescuse, în comparație cu filosofia naturalistă, ce tocmai și-o însușea din cărți și aer. Acești doi swami erau pentru el un fel de soli ai lui Strâmbă-lume”.⁹

Tot din *Hronic* (p. 70-71) aflăm că pe vremea când era elev la liceul Șaguna din Brașov și-a cumpărat de la Librăria Zeider: *Corespondența lui Spinoza; Lumea ca voință și reprezentare* de Schopenhauer; *Prolegomele și Critice* de Kant; „o serie de dialoguri platonice”, și că în 1911, elev în clasa VII de liceu, participă la excursia

organizată de Liceul Șaguna pe traseul: Brașov – București – Constanța – Constantinopol (aici vizitează Sf. Sofia) – Atena – Catania (Sicilia) – Messina – Napoli – Pompei – Napoli – Roma și acasă prin Viena – Budapesta. La Napoli, adolescentului Lucian i se întâmplă ceva deosebit: „Unchiul Iosif (Iosif Blaga era profesor la Liceul Șaguna, organizatorul excursiilor anuale) făcu loc în program unei recompense pentru ostenele de până aici: «Astăzi sunteți liberi. Vă plimbați unde doriți și cum vă poftiți!» – ne zise el. Nu eram pregătit pentru atâta libertate! M-am dus numai până la clădirea cu arcade din apropiere unde dibuisem niște librării. Într-una din vitrine descopeream o splendidă ediție italiană a operelor lui Hegel. Uită, îmi spuneam, în Italia, dată fiind necesitatea unei atari ediții, Hegel se pare că e mai citit decât la el acasă! Eram pe atunci de părere că în Germania Hegel nu mai avea sorți de înviere după ce fusese îngropat cu atâta ardoare de atâția ciocli, în frunte cu maestrul lor, Schopenhauer. Nu puteam să-mi cumpăr operele lui Hegel, dar am intrat în librărie, căci voiam, încaltea, să le pipăi. Măreția lui Hegel o bănuiam în ciuda potopului de calomnii revărsate asupra lui. (Adolescentul Blaga e *vizionar*: își vede viitorul său de filosof!). [...]. La librărie am cumpărat totuși ceva, și anume o revistă italiană, recent apărută, în cuprinsul căreia am remarcat niște note despre filosofia lui Bergson. Era întâia oară că încolțea în mine speranța de a afla ceva despre gânditorul francez, pe care-l știam doar de nume. M-am întors cu prada la hotel ca un cățeluș ce a găsit un os prea mare, care-i va jigni caninii de lapte în cel mai cinstit exercițiu al funcțiunii lor. Până spre seară m-am chinuit să descifrez, cu dicționarul, notele destinate să-mi rămână impenetrabile.”¹⁰

Cu revista în bagaj, se întoarce acasă.

După cum se știe, între 1914-1917, Blaga a urmat seminarul teologic pentru a evita chemarea sub arme de către Kaizărul de la Viena (la fel au procedat și colegii: D.D. Roșca, Andrei Oțetea). Studiile teologice i-au fost benefice pentru setea de cunoaștere și apetența pentru metafizică; au fost benefice în măsura în care l-au pus în contact cu o nouă dimensiune a spiritului uman. Dar, studiile n-au făcut din el *un teolog*. În *Hronicul ...*, mărturisește:

„Între mine și teologie am pus o tablă de azbest-izolator. Cu toate acestea contactul cu diversele materii imponderabile și abstracte, ca substanță fictivă a Cerului, a izbutit să deștepte în mine o seamă de interese de aceeași natură, dar degajate de orice criterii dogmatice. Dacă bunăoară catehismul budist mă vrăjise cândva, când eram prin clasa a IV-a a Liceului Șaguna, acum aplicare, multiplicându-și volumul, îmbrățișa aplecarea în conul său de lumină, întreaga istorie a religiilor și filosofia religiei ca atare. De la biblioteca Bruckenthal din Sibiu îmi procuram diferite cărți, ce răspundeau nesațiului meu, începând cu imnurile rigvedice, în traducerea lui Max Mukker, și sfârșind cu istoria dogmelor a lui Harnack”¹¹. În *Hrohicul și cântecul vârstelor* sânt numeroase pagini care ilustrează pasiunea tânărului Blaga pentru filosofie.

Pentru cei care cunosc opera filosofică a lui Blaga, de la prima la ultima pagină, apelul la aceste citate ample nu necesită justificări.

În experiența studiilor teologice își are originea o cugetare ca aceasta: „**Despre cultura teologică** – Cultura teologică poate deveni foarte fertilă. Dar numai după ce ieși din ea. Întocmai ca și copilăria”¹².

În repetate rânduri, autorul eseului *Despre conștiința filosofică* a afirmat că el este filosof și în nici un caz adeptul vreunei religii. Așa că nu întâmplător în cugetările și însemnările sale, filosofia-metafizica și

religia-teologia sânt puse într-o permanentă relație de opoziție, punctându-se deosebirea de subiect și metode dintre ele.

*

Pentru a înțelege corect poziția lui Blaga față de religie și teologie trebuie avute în vedere câteva idei „nucleare” ale gândirii sale. Una dintre ele e exprimată de aforismul următor: „Creația este singurul surâs al tragediei noastre” (Lucian Blaga, *Elanul insulei*, p. 205; în continuare vom indica doar pagina). Stârnind revolta apărătorilor dogmei teologice, filosoful de la Lančrăm afirmă: „Nu cerul este promisiunea ce ni s-a făcut, ci creația” (p. 205) și „Cel care creează nu simte nevoia mântuirii” (p. 200). Pentru cel ce a scris *Cenzura transcendentă*, „judecata de apoi” înseamnă cu totul altceva decât postulatul creștin. Pe creator îl judecă posteritatea: „Un alibi – Prin operele sale artistul își creează un albi în vederea judecării de apoi” (p. 100).

Biserica creștină, în anumite perioade istorice, a avut un anumit rol în evoluția creației spirituale a omului, însă acest lucru nu justifică gestul bisericii și teologiei de a-și aroga hegemonia asupra spiritului creator al omului. În limbajul său metaforic, Blaga spune că religiosul (sacru, în terminologia lui Mircea Eliade) poate fi „sarea și piperul” din operă: „Religiozitatea posibilă – Religiozitatea poate fi un element de dozaj cuprins în toate manifestările omului, chiar și în păcatele sale. Suntem adept al acestei religiozități” (p. 135). *Status-quo*-ul relației cultură-teologie este definit subtil de cel care a scris *Religie și spirit*: „Distincție – Picurul de rouă împospătează agreabil o floare, dar nu o fecundează” (p. 29). „Meridianul ceresc” devine „împospătare” numai dacă conlucrează cu „meridianul

pământesc”, care te leagă de un anume pământ. Cugetarea *Rădăcini și meridiane* ne trimite la teoria filosofului despre matricea stilistică, nu spre harul divin. Spre același înțeles ne orientează și cugetarea „Când cauți comori nu sapi în nori, ci în pământ”.

Câte religii, atâția Dumnezei. Însă problema nu este mulțimea lor, ci faptul, acut și grav, că religiile n-au găsit calea ecumenismului. În stilul său expresiv-metaforic tocmai această situație o constată Blaga în însemnarea: „Între religii – Religiile nu-și recunosc cu reciprocitate Dumnezeii, cum statele își recunosc guvernele. Între diverse religii relațiile diplomatice sunt deci prin definiție rupte” (p. 212). În alt text, e mult mai dur în constatare: „Iisus: fariseii l-au răstignit o dată, dar creștinii de mai multe ori”.

Filosoful Lucian Blaga s-a apropiat de religie pentru a-i căuta rădăcinile spirituale și culturale nu pentru a adera la doctrina ei. Când fețele bisericești și-au dat seama de acest adevăr au fost foarte dezamăgite, până la revoltă și au dezlănțuit o campanie împotriva operei filosofului, care, au sperat, că va fi un filosof creștin. Intuim în ce umori s-au scaldat înalții prelați când or fi citit unele din cugetările filosofului care afirma că Dogma este „tărăța” cu care a rămas Dumnezeu după ce „și-a cernut îngerii pe pământ[...] Ce-a fost bun a căzut”. Omul, susține teologia creștină, a fost făcut de Dumnezeu după chipul și asemănarea sa. Blaga cugetă: „Asta nu înseamnă că Dumnezeu e om în cer, ci că omul e Dumnezeu pe pământ”. O altă cugetare blagiană spune: „Dacă omul are un rost pe pământ, trebuie să și-l realizeze prin el însuși”. Definind filosofia și teologia, Blaga spune că „Tăria gândirii filosofice” stă în problemă nu în soluție, pe când teologia reduce totul la o singură problemă și o singură soluție: Revelația lui Dumnezeu. Și mai afirmă filosoful: „filosofiile sunt lumi posibile pe care Dumnezeu nu le-a creat”. Cu toate că vom fi acuzați

de abuz de citate, ne permitem să mai aducem în atenția cititorului încă câteva cugetări: „Credința și dogma implică credința că istoria poate fi suspendată” (p. 274); „Credința poate limita inteligența. Uneori o credință poate să anuleze total și cea mai strălucită inteligență” (p. 218); „Dogmatismul și fanatismul nu sânt stări de spirit prielnice creației” (p. 233). Ar mai fi de amintit cugetările despre fanatism și consecințele lui dezastroase. Și un ultim exemplu: „**Sens unic** – Cu sensuri unice se poate reglementa circulația mecanică pe străzi, dar nu circulația sevelor într-un organism și nici circulația aromelor și elementelor inefabile dintr-un peisaj al spiritului”. Spiritul, libertatea și creația mor când sânt supuse „sensului unic”. În fine, nu trebuie ocolită bijuteria *Genesis*, un mic eseu-poem filosofic-antropologic.

Rămânând în perimetrul cugetărilor și însemnărilor, constatăm că pentru Blaga este clară deosebirea dintre sentimentul religios, ancestral, intrinsec ființei umane și credința formulată de teologie și impusă prin Biserică, și deosebirea dintre metafizică și teologie.

Pentru ce am insistat asupra acestor aforisme și cugetări ale lui Blaga se va vedea în cele ce urmează.

*

Am constatat că în bibliografia blagiană pe care am citit-o de-a lungul anilor, nu este tratată într-un capitol de sine stătător critica, mai mult decât polemică, a teologului Dumitru Stăniloae la adesea filosofiei lui Blaga. Ea a fost doar menționată, de parcă problema ar fi fost *tabu*. De exemplu: Alexandru Tănase în monografia sa *Lucian Blaga – filosoful poet, poetul filosof* (1978), teologul Dumitru Stăniloae e amintit doar la paginile 37 și 144; în cartea sa *Lucian*

Blaga și contemporanii săi (2017), Mircea Popa scrie doar zece rânduri, de fapt o simplă notiță: „Acesta, într-o carte de nu mai puțin de 150 de pagini, intitulată *Poziția domnului [Lucian] Blaga față de Creștinism și ortodoxie* (Sibiu, 1942) analizează cu o răbdare de învidiat toate implicațiile raportului dintre ortodoxie și filosofia blagiană, ajungând la concluzia că: «Dl. Blaga procedează cu religia ca unul care sugrumă pe cineva spunându-i cuvinte de mângâiere»” (p. 35). O prezentare mai amplă a opoziției detractorilor, în frunte cu teologul Dumitru Stăniloae, la filosofia blagiană am întâlnit la Ion Bălu¹⁴, Eugeniu Nistor¹⁵, Marta Petreu¹⁶. Din păcate, nu am avut posibilitatea de a consulta cartea *Polemicele lui Lucian Blaga* de Ieronim Munteanu (nemenționate în bibliografia autorului avută la îndemână).

Teologul Dumitru Stăniloae, profesor de Dogmatică la Academia de Teologie „Andreiana” din Sibiu, a scris despre opera filosofică a lui Blaga de când acesta și-a publicat primele volume. A scris continuu pentru a căuta puncte de întâlnire între filosofia blagiană și teologia ortodoxă. În *Metafizica lui Lucian Blaga* (1934), Dumitru Stăniloae „anunță” marea lui descoperire: filosofia lui Blaga a devenit metafizică. În acest text „se poate vedea” marea dorință a teologului de a găsi puncte de întâlnire, de pildă: «în ideea cenzurii transcendente, înțeleasă în mod general, și în ideea de Dumnezeu implicată de ea, metafizica lui Lucian Blaga prezintă mari înrudiri cu creștinismul», în același timp, se întreabă nu fără îngrijorare, „în ce direcție se va dezvolta filosofia lui Lucian Blaga. Va fi dezvoltarea aceasta o consolidare a pozițiilor pe cari se găsește acum, sau se va apropia mai mult de duhul creștinismului răsăritean?”¹³ După cum vom vedea, strădaniile teologului sânt fără rezultat.